

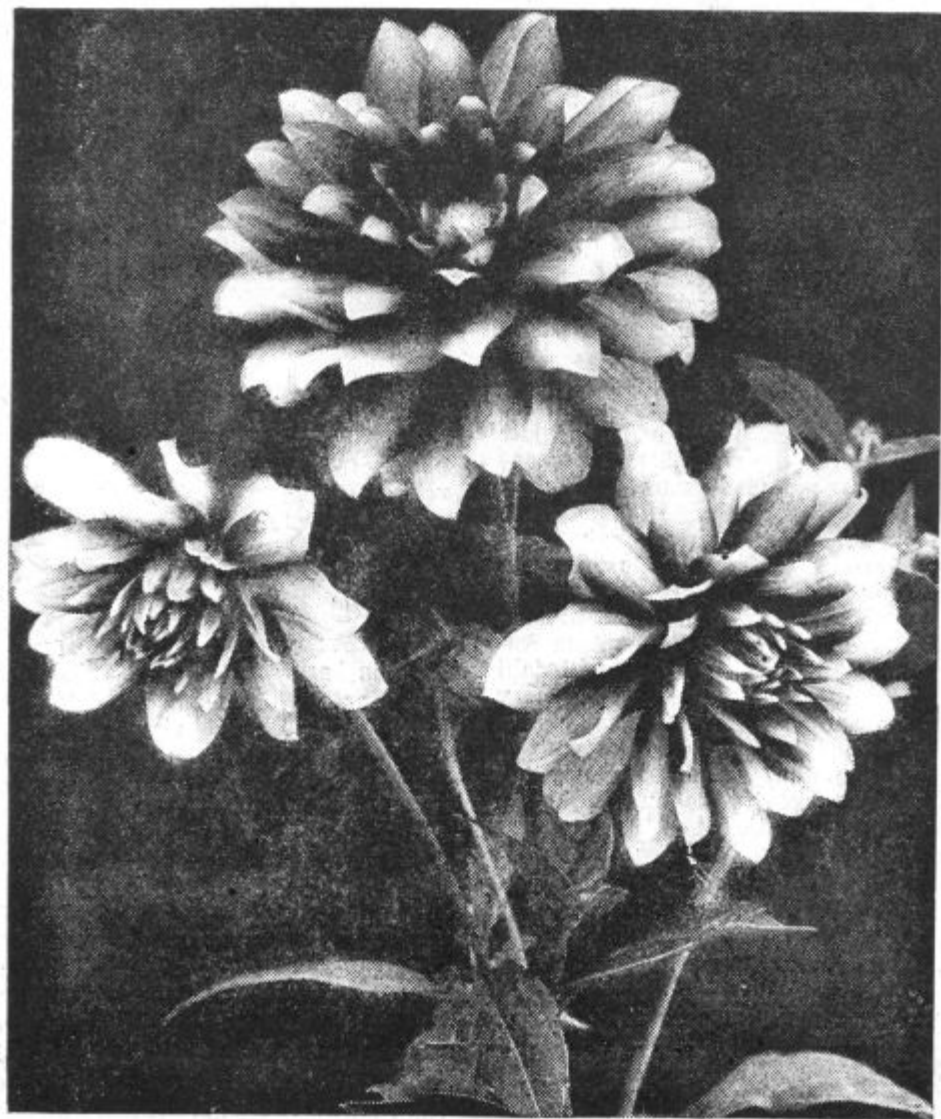
ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Štev. 36

V Ljubljani, dne 17. septembra 1927.

Leto I.

J.:

Dalije cveto.

Med čebulnicami in gomoljnicami so si dalije ali georgine pridobile največji sloves. In težko bi našel hvaležnejšo cvetlico - trajnico, ki bi zahtevala tako malo nege ter leto za letom po cele mesece — od kresa tja do pozne jeseni — razvijala tolikšno bogastvo cvetja in neskončne barvne lepote kakor dalija, ki ji naše ljudstvo po pravici pravi »regina« (kraljica).

Prvotne vrste georgin imajo često nekaj hladnega in starikavega v sebi, povešajo cvetoče glavice kot preplašene stare gospodične; v modernih krasoticah se pretaka nova, plemenitejša kri s prečudno energijo: to so krepkopecljate sorte z neusahljivo mladostjo in neutrudnim nagonom cvetenja, ki se kar nič ne sramujejo svoje žive, jasne in vesele lepote ter s čarobnim žarom grejejo in se smejejo še v pozni jesenski čas, dokler jim mrzla slana ne umori zlahtnega cvetja.

Dalije je dobila Evropa šele pred dobrim stoletjem iz Amerike, a njih novejše oblike že v marsičem prekašajo ali pa vsaj lahko tekmujejo z divnimi orientalkami — rožami. Obedve krasotici, roža in dalija, si trumoma pridobivata vedno več navdušenih ljubiteljev ter dajeta v družbi ostalih trajnic (peren) življenju vrtov čisto novo obličje, polno čudovito krepke in vesele cvetoče moči. Anglija, Holandska in Nemčija ter Amerika imajo največ zaslug. Dosegle so krasne uspehe pri vzgajanju in izpopolnjevanju dalij, ki so danes v tisočeri vrstah in oblikah razširjene po svetu. V Nemčiji, na Angliškem in drugod so si prijatelji dalij ustanovili posebna »društva dalij«, v javnih nasadih se prirejajo stalne razstave izbranih dalij, da občinstvo zlahka spozna njih vrednost, in nekatere velike vrtnarske tvrdke kultivirajo večinoma samo dalije.

V letih francoske revolucije je poslala Mehika prve, preproste in neugledne dalije v Evropo in šele v zadnjih dveh desetletjih so požlahtnjevalci do добра spoznali, kako silne, neizčrpne lepote možnosti vro iz teh cvetic, ki nosijo ime »dahlija *variabilis*«. Značilno je, da so se baš v času svetovne vojne, ko je surova morija okužila ljudem duševnost, mnogi vzgojevalci na tihem in z vso ljubeznijo posvetili dalijam.

Požlahtnjevalno delo iz te dobe je ustvarilo lepoto, ki nam danes pretresa dušo kot nov, premogočen evangelij.

Neki ameriški register dalij iz leta 1923 našteva okoli 7000 različnih sort. Pa vsako leto se pojavijo še stotine novih lepotic. »Kaj čemo s toliko dalijami!« se plaši trudna modrost. Toda le med tisočji dobrih in vedno boljših sort, ki v njih popolnost še lahko sumiš, vodi pot do sto tistih najlepših najpopolnejših cvetic, ki očarajo vsa srca ter zadoste vsem potrebam in okusom. Vrednost dalij, ki naj obveljajo, se presoja in ocenjuje zelo kritično. Ako se vzame pri ocenjevanju sort kot podlaga 100 točk za najboljšo, najidealnejšo, v vsakem oziru popolno dalijo, tedaj so najboljše ocene za posamezne lastnosti, ki jih je treba vpoštovati, te-le:

rastnost in odpornost proti boleznim	10 točk
gradba cele rastline (ali je močna, da ne potrebuje opore	10 »
listje	5 »
peclji	10 »
kako so cveti razvrščeni in postavljeni	10 »
barva cveta	15 »
oblika cveta	5 »
velikost cveta	5 »
ali rada cvete?	15 »
kako dolgo cvete?	5 »
kako dolgo se drže posamezni cvetovi?	10 »

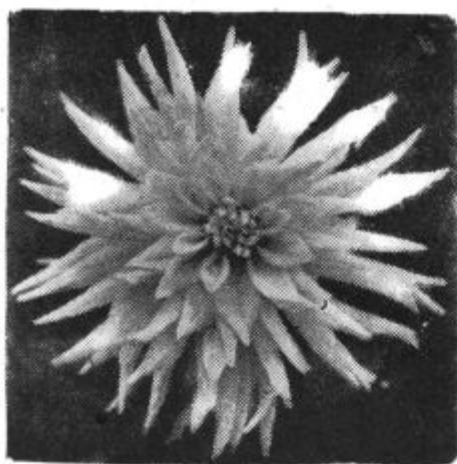
Dalije razlikujemo po višini, po velikosti in barvi cvetnih glav, glede oblike posameznih venčnih (petalnih) listov in po tem, ali so glave robocvetne (enostavne dalije), ali pa napolnjene (pitane). Vsaj tri skupine moramo razlikovati:

1. *Starejše oblike georgin*. Semkaj spadajo *navadne georgine* s kroglasto glavo, visoke in nizke, in tako zvane *pomponke* ali dalije *liliputanke*, katerih kroglaste glavice obsegajo v premeru 3 do 6 cm. Zlasti med pomponkami imamo nekatere vrste, ki se s svojo srčkano krasoto brž vsakemu priljubijo, n. pr. jantarnobarvna *Elektros*, bledorumenkasta (šamoá) *Chamoisröschchen*,

temnoškrlatna *Magda* in dražestno živahna *Gretchen Heine*, ki se ti že koncem junija tako rdeče nasmehne s svojim belim in karminasto nadahnjenim cvetjem. Na lanski vrtnarski razstavi v Ljubljani si lahko videl mehke blazinice, zale okvire pri slikah i. t. d., napravljene iz samih pomponk.

2. *Kaktovke* ali »plemenite« *dalije*. Ta skupina obsega, kar se tiče barvnosti in gradbe cvetov, ki spominja na gradbo cvetov pri kaktejeh, najodličnejše oblike izmed novodobnih dalij. Našim ljudem se kaktovke zde sploh

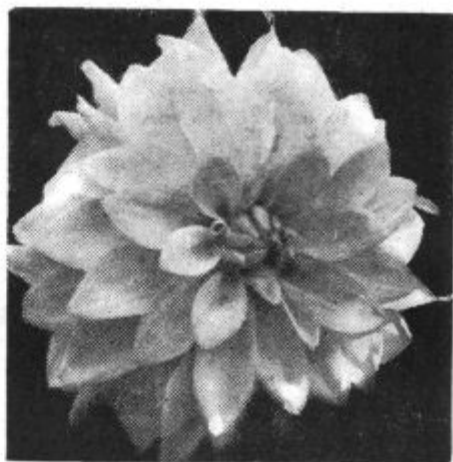
njajo na vodni lokvanj (n. pr. jantarno-zlata *Aureole* iz leta 1919 in rdeča *Schönes Farbenkönigin* iz leta 1922). Obilo veselja ti bodo pripravile, če dobiš iz te skupine n. pr. te-le sorte: belo *Prinzessin Irene* (1912), krepkorožnato *Delice* (1909) ali njej podobno, še bolj-šo Holandko *Mrs. Dresselhuys* (1921), šamoá in lososnorožnato *Secretary Voors* (1925), lososnoterakota *Hohes Licht* (1925), lila *Erwachen* (1925), oranžnordečo *Artis* (1920) in izredno gorečo *Brennende Liebe* (1925). Med *orjaške dekorativke* spadajo: bela

Dalije: «Goldene Sonne.»

najbolj imenitne in moderne. Za primer omenimo nekaj najboljših sort iz te skupine: nežnorožnato *Fürstin von Donnersmark* (iz leta 1919), lososnorožnato *Andreas Hofer* (iz leta 1923), bele *Samaritanerin* (1915), *Weltfrieden* (iz leta 1919) in *Jonhk. J. F. van Tets* (1918), zlatorumeno *Goldene Sonne* (1923), rdečo *Herzblut* (1921) in čno-rdečo *Schwarzrot* (1920).

3. Razni *hibridi* (križanci), pri katerih je po križanju nastal često zopet popolnoma nov tip odlične gradbe cvetov in drugih znamenitih lastnosti. Pri hibridih opazamo večji del še krepkejšo rast in širše petalne (venčne) liste, tako da je njih krasota še uglednejša. Znale so te dalije tudi pod imenom *dekorativke*. Omenjamo peonijam podobne dalije, potem izredno lepe dalije, ki glede gradbe cvetnih glav spomi-

Dalije: «Prinzessin Irene.»

Adler (1922), bakrenooranžasta *Amun Ra* (1919), zlatooranžasta *Zonsondergang* (1918), rdeča *Pride of California* (1915), lososnobarvna *Salmonea* (1918) in *Salmon Queen* (1915).

Mnogi, ki ljubijo cvetlice, so zelo izbirčni, a v dalijah je toliko čudotvorne krvi in neizčrpnih možnosti, da si tudi največji izbirčnejši lahko najde med njimi svojo izvoljenko po srcu. Opozarjam, da se novosti zadnjih let komaj dajo primerjati s starejšimi, manj vrednimi vrstami, kakršne so po naših krajih še največ razširjene. Seveda so pa te novodobne krasotice tudi precej dražje; sedaj jih moramo naročati večinoma iz Nemčije in Holandske, a nekaj prav lepih imajo že tudi naši domači vrtnarji. Danes stane v Nemčiji en gomolj, ki je včasih prav majhen gomoljček, n. pr. *Fürstin v. Donners-*

mark okrog 15 Din, *Andreas Hoter* 30 Din, *Ave Maria* 50 Din, in pri nekaterih novostih iz Amerike stane tudi preko 100 Din gomolj. Za *Amun Ra* (iz leta 1919) so prvo leto, ko je bila na prodaj, plačevali po 100 dolarjev (5000 Din) en gomoljček ali potaknjenec. Bo morda kdo rekel: »Američani si lahko špogajajo!«. Toda ta ugovor ne drži, če pogledamo, kako se tudi pri nas širijo razne modne konkurence. Tudi pri nas se dobe, ki se kosaajo z denarnimi stavami, ali je lepša Štefica Vidačič ali pa Urška iz Žabje vasi.

Toda kdor je le enkrat doživljal lepoto modernih dalij, je ne bo mogel nikdar več pogrešati na svojem vrtu. Ponds in čistost nedotakljive lepote je v teh cvetlicah; nič ine drhte od sramežljivosti, vse mlade in jasne so od same majniške jutranjosti, ki se čudežno preliva v mračnost jesenskega vrta. Ustvarjajo novo vigred pod izgorevajočim jesenskim solncem. Si že poslušal muziko septemberskih dalij, njih jutranjico in pesem večerno? Z glasom fanfare bude v nas čustva, ki se še niso zavedla, in v blaženih slutnjah vzdrihtiš tudi ti, ki nikjer ne najdeš uteha... Zarečji barvni magnifikat, kakor ga prepeva mogočna *Salmonea*, te mora presuniti, če imaš srce še tako hladno. Pa greš po ulici ali sediš v mračni pisarni: in še tam se spomniš rdečega smeha drobne *Marjetice Heine*.

Kdor je tako srečen, da zna umevati lepoto cvetlic, mi bo pritrdil: dalija je poslanka, ki nedosegljivo dviga duševnost in domačnost vrtov. Dalija je milost božja za vrtnarsko srce.

Dalija bi ne smela manjkati na nobenem vrtu, ker so vsestransko uporabljive in se prav lahko najde zanje prostor. Z njimi lahko zasadiš dolge gredice ali pa jih razpostaviš posamič po rabatah in na trati, iz njih napraviš sklenjen obrobek pred skupinami visokega grmovja ali pa izpolniš z njimi tudi praznine, kjer n. pr. manjka kak grmič, ki ga ne moreš več tisto leto nadomestiti, itd. *

Zlasti kaktovke se mnogo režejo za vezanje, nenadomestljive so za vence, izredno lepo pa tudi učinkujejo, če jih ne preveč skupaj in v rahlih šopih vložimo v vaze. Za rezanje so pripravne predvsem tiste vrste, ki imajo dolge, debeli žici podobne trde peclje. Pom-

ponke, ki zelo zgodaj in bogato cveto, se odrezane večinoma dlje časa ohranijo nego kaktovke, vendar pa se n. pr. Samariterin in Delice dokaj dolgo držita v vazi. Nizke in košate sorte dalij, ki dosežejo le višino pol do tri četrt metra, so prav prikladne za nasad v večjih loncih ali lesenih čebrih, ki jih postavimo pred hišo, na verando itd.

Dalije sicer uspevajo skoraj v vsaki količaki dobri zemlji, toda premokra in preveč s svežim hlevskim gnojem gnojena mesta niso zanje. Na takšni zemlji preveč zbolotijo v listje ter razvijejo manj cvetja. Tudi po več let lahko sadš dalije na istem mestu; v tem primeru je zadosti, če zemljo pred zimo globoko prekoplješ in jo rano spomladi premešaš z zrelim kompostom ali dobro preperelim gnojem.

Na prav preprost način si lahko vzgojiš dalije tudi iz semena. Toda če imaš na vrtu le malo prostora in hočeš imeti samo lepe in izbrane dalije, si rajši nabavi za saditev gomolje ali pa mlade rastlinice, vzgojene iz potaknjencev, ki jih dobiš spomladi pri vrtnarjih. Iz semena ti namreč utegnejo zrasti najrazličnejše oblike, med katerimi je tudi dokaj slabih in manj vrednih, pa si moraš iz takšne mešanice le odbrati dobre oblike za prezimljenje in bodoče leto. Rastline, ki vzrastejo iz gomoljev, so krepkejše in bolj polne, ker iz enega gomolja požene več stebel.

Dalij ne smemo prezgodaj saditi. Ne samo da mladi listi brž pozebejo, marveč se v vlažni in hladni zemlji gomolji ne počutijo dobro, prično gniti in kasno ali pa sploh ne odženejo. Pred začetkom maja se torej nikakor ni treba žuriti s saditvijo. Dobro je, če gomolje 8 do 14 dni poprej, preden jih posadimo na prsto, nekoliko silimo, to je, da jih zagrebemo v plitve zabojčke ali lonce, postavimo na toplo in jim zalivamo; vendar moramo pri tem paziti, da mladike ne zdvijajo in ne postanejo predolge.

Da se zavaruješ pred kasnim nočnim mrazom, ki nam vrtove dostikrat poparj še v maju mesecu, posadi gomolje tako globoko, da so za kakih 10 cm zakriti s prstjo. Sadi po pol do 1 m narazen, kakor se pač prilega višini in rasti posameznih vrst. Ko mlade rastline nekoliko odrastejo, jih

je treba privezati h količem, sicer nam jih včasih popolnoma oklestijo in oblatijo poletne nevihte.

Dalije ne zahtevajo mnogo negovanja. Vendar jim vsaj toliko postreži, da jih zlasti v prvih časih skrbno opleveš in okoplješ; okopavati je treba in vrhno plast večkrat zrahljati posebno na težki zemlji, ki se po vsakem dežju rada zaskorji. Če pa v juniju in juliju, ko dalije najživahnejše rastejo, pritisne suša in vročina, jim je treba

ko še za nekaj dni, včasih še za cele tedne, ohraniti svoje brhke prijateljice.

Gomolji ne vzdrže zime na prostem, toda ne smemo jih tudi ne prezgodaj vzeti iz zemlje. Prezgodaj izkopani gomolji v prezimnem prostoru močno usahnejo in rajši gnijejo. Šele ko so vrhni deli rastline uničeni od mraza, jih začnimo spravljati.

Z ostrim nožem porežemo stebela kakih 10 cm visoko od tal. Na naj-

Dalije: «Secretaris Voors.»

tudi izdatno prilivati; k eni rastlini izlij po celo vrtno škropilnico, torej približno 10 litrov vode. Kakor hitro opaziš, da ti tvoje ljubljenske pešajo v cvetju, okoplji ter vzemi škropilnico v roke in videl boš, kako hvaležne ti bodo za uslugo in kako čudežno, veselo cvetenje bo zažarelo iz njih v vročem avgustovskem solncu. — V izredno žgočem letošnjem poletju je cvetje splošno ostalo mianjše ter se prezgodaj sušilo, a sedaj na jesen se razcvetajo dalije z novo, silno bujnostjo.

Ze prva jesenska slana prinese dalijam smrt. Mraz jim takoj osmudi listje in zalo cvetje. Ko se shladijo jesenske noči in se bliža prva slana, pokrivaj zvečer vsaj nekaj najlepših grmičev dalij z vrečami; tako si lah-

močnejši štrcelj prirezane dalije privežemo etiketo. Če ne vemo pravega imena, zapišimo vsaj njeno barvo in visokost rasti, kar nam bo prav dobro služilo spomladj pri razvrstitvi in sajenju.

Gomolje dvignemo iz zemlje, če le mogoče, v suhem vremenu. Pri izkopavanju in dviganju gomoljev zlasti iz težke zemlje prav dobro rabi tako imenovana vilasta lopata s ploščatimi roglji. Izkopanim kopicam gomoljev nekoliko otresemo prst, toda samo toliko, kolikor gre rada proč. Potem jih znesemo kam pod streho, najbolje v kako zračno lopo, kjer so ponoči varne pred morebitnim mrazom, da se tam nekoliko osuše in odpade preobilna prst. Kopiche obrnemo za nekaj časa na štreclje, da iz njih izteče

zažare, dajejo sij 25 milijonov sveč. A za reklamo se ne uporabljajo samo ulice, ceste in trgi, ampak tudi restorani, brivnice razne modne delavnice in seve gledališča, vendar pa slednja manj kot sem se nadejal. Ena sama velika reklama porabi toliko elektrike kot mesto z 10.000 prebivalci za svojo razsvetljavo. Reklamni oglasi na hišah prinašajo čisto hišnemu posestniku večje dohodke nego vsa najemnina. Samo montiranje reklame, ki vsebuje dve miljli električnih žic in avtomatična izpreminjala za različno izžarevanje, stane okrog 20.000 dolarjev. Zato pa lahko trdimo, da električna reklama v Newyorku na Broadwayu ali pa v centru Chicaga in Pittsburgha izpreminja dotični mestni del v pravljichen svet. To bomo lahko razumeli, če pomislimo, da obstoji v tistem okraju Newyorka, kjer je Broadway, okrog 22.000 električnih reklam.

Stroški za velike električne reklame so tako visoki, da se izdelujejo načrti zanje izredno natančno. Vsak večer, preden začne električna reklama, se vse žarnice pregledajo. V bližini so cela skladišča žarnic. Saj si čitatelj lahko sam predstavi, koliko žarnic se porabi za reklamo, ki ma 20.000 luči! Razsvetljava se začne eno uro po solnčnem zatonu in se konča ob eni uri ponoči.

Ta način reklame je iznašel pred sto leti Anglež Samuel Harris. V Ameriki so jo jeli prvi uporabljati cirkusi. Med vodilnim možmi, ki so razvili električno reklamo do viška, slovi tudi Thomas Cusack, ki o njem pravijo, da je bil rojen Hrvat.

Reklama se seve izvršuje tudi na razne druge načine. Verske sekte in politične stranke uganjajo reklamo na ulicah, cestah in trgih. Pripelje se n. pr. avto,, ki se nenadoma ustavi, mož v njem vstane in jame pridigati. Ljudje se ustavijo in poslušajo. Dober govornik si kmalu pridobi poslušalce. Posebno pridni in iznajdljivi so v reklamj razni verski sektarji. Na njihovih cerkvah je vse polno reklam, ki vabijo v cerkev n. pr. s takimi-le napisji: »Tu je hram, kjer si lahko odpočiješ.« — »Prostor za utrujenega moža, da se vsede, razmišlja in če hoče — moli.«

Tehnično je vse tako dovršeno, da se izprva čudiš in čudiš. Stopiš n. pr. v hotelski foyer in opaziš na zidu pero, ki samo piše. Pogledaš in vidiš moderno čudo: iz 20 nadstropja piše mož lastno-ročno svoja sporočila dolj v pritličje.

Zares: Amerika je dežela neomejenih možnosti!

Ameriški tisk. — Dnevnik z 80—150 strani. — Slovenski listi v Ameriki. — Pionirji slovenske prosvete onstran oceana.

Ko sem vstopil na ameriška tla, so me posetili ameriški novinarji in mi stavili razna vprašanja. Zlasti v Chicagu, kjer so se zelo zanimali za razne probleme stare Evrope. O Jugoslaviji vedo le malo. Nekateri so zamenjali Beograd z Bagdadom. Vsi so pa znali, da so Albanci zavezniki Benita Mussolinija. No, temu se ne smemo preveč čuditi. Tudi marsikateri naš časnikar bi bil v zadregi, če bi ga kdo vprašal: v kateri državi je Springfield glavno mesto, ali pa, kako se imenuje glavno mesto države Wisconsin. Človek ne more vsega vedeti, četudi je »vseveden« časnikar.

Najbolj je ameriške žurnaliste zanimalo tiste dni albansko vprašanje, ki sem ga razložil po svoje, namreč, da so Albanci državljani, ki žive po skalnatih planinah in so srečni, če lahko zdaj pa zdaj dobe koga, ki jim pomore v boju za sicer prav primitiven obstoj. Dejal sem, da Benito Mussolini ni ž njimi nič pridobil, ker so precej nestalni zavezniki ter da v Jugoslaviji nihče ne misli na vojno z Italijo itd.

Moj prihod v Ameriko so prav obširno komentirali ameriški listi: »Chicago Times«, »Herald«, »Chicago Tribune«, »American Appeal«, »Milwaukee Leader« itd., ki so celo na prvi strani priobčili mojo sliko (»Milwaukee Leader«).

Ameriško dnevno časopisje je predvsem trgovsko podjetje, ki »nosi«. Dnevnikj so zelo poceni, obsežni pa tako, da jih človek sploh ne more prebrati. Največ papirja vzamejo inserati, nato dnevne novice, za njimi članki (tudi od prvovrstnih osebnosti). Za priloge imajo slike v barvah, karikature, smešne epizode, skratka: ameriški humor, ki ga Evropci bolj s težavo razumemo.

»Chicago Times« se n. pr. urejujejo, tiskajo in razpošiljajo v nebotičniku, ki je hkrati to, kar v Parizu Eifflov stolp: razglednik čez ogromno mesto. Vsak dan se uporabi za ta list vlak papirja. Tiska se menda v milijon izvodih dnevno na 80—120—150 straneh. Včasj se lista kar ustrašiš, toliko ga je.

Časniški trust je mogočen in flobičkamosen ...

Obstoje pa tudi strankarsko-politični listi, ki so omejeni in po obsegu i po nakladi. Niso »bussines«.

Slovensko-ameriško časopisje je precej razvito*. Posetil sem uredništva dnevnika »Prosveta« in tednika »Proletarec« v Chicagu, tednika »Vestnik« v Millwaukeju, dnevnikov »Enakopravnost« v Clevelandu in »Glasa Naroda« v Newyorku. Tudi ti listi so se bavili z mojim posetom Amerike in napisali precejotic in člankov o mojem bivanju ter o shodih in predavanjih po slovenskih naselbinah.

Najstarejši slovenski ameriški list je »Amerikanski Slovenec« ki pa je prišel l. 1913. v last Nemca Winklerja. Le-ta ga je čez dve leti prodal družbi »Edinost« v Chicagu. Ni bil »bussines«, kakor je mož mislil. Zdaj izhaja petkrat na teden in ga urejajo frančiškani. Najbolj razširjen in priljubljen pa je dnevnik »Prosveta«, ki izhaja dnevno od l. 1916. sem. Povprečna dnevna naklada je 8000 izvodov. Sredino številko dobe vsi slovenski člani Slovenske narodne podporne jednote in se tiska v več kot 40 tisoč izvodih. Že od početka ga urejuje Josip Zavrtnik, v uredništvu pa so še Iv. Molek, Andrej Kobal in Alojz Benigar. »Prosveta« ima v Jugoslaviji stalnega dopisnika. Sicer je last in glasilo največje slovenske narodne podporne jednote (S. N. P. J.).

»Glas Naroda« je nestrankarski list, ki ga izdaja banka Frank Sakser. Glavni urednik je Idrijčan Ivan Terček upravo vodi L. Benedik, doma od Sv. Jošta. — »Enakopravnost« je clevelandski dnevnik. Urejuje ga Vatro Grill, zelo inteligentni advokat, ki ga skoraj sam piše. Izdaja pa list poseben konzorcij.

Ameriški Slovenci imajo tedaj tri dnevnike in en list, ki izhaja petkrat na teden. Napredujeta samo »Prosveta in »Enakopravnost«, ki sta svobodomiselni glasili, precej protiklerikalni in imata glavni kader naročnikov v jednotah: prva v že omenjeni S. N. P. J., druga pa v »Slovenski svobodomiselni podporni zvezi«, čije organ je.

Tedniki so: »Proletarec«, glasilo »Jugoslov. socialistične zveze. Izhaja na 16 straneh v obliki revije. Urejuje ga Frank Zajc, ki je resen in spreten časnikar. »Delavec« je majhen listič na 4 straneh in velja kot glasilo komunistov. Izhaja

še leto dni. — »Glasilo K. S. K. jednote« izhaja že 13. leto. Tiska se v Clevelandu za člane Kranjsko-slovenske katoliške jednote v Jolietu. — »Nova doba« je glasilo Jugoslovenske katoliške jednote. Urejuje jo Anton J. Terbovec in se tiska v Clevelandu. — »Vestnik« v Millwaukeju urejuje Frank Novak, rojak iz Mozirja in je glasilo podporne jednote »Sloga«. — »Naš Dom« izdaja newyorški konzorcij, ki mu načeluje in ga financira Hrvat dr. J. Pleše. »Glas Slovencev prekmurskih«, ki izhaja v Pittsburghu, je glasilo ameriških Prekmurcev. — »Ameriška Domovina« izhaja trikrat na teden v Clevelandu; lastnika sta Lojze Pirc in James Debevec.

Mesečniki so: »Čas« v Clevelandu, ki ga urejuje Fr. Kerže, »Ave Maria«, ki ga izdajajo frančiškani na Brezjali (Lemont III) blizu Chicaga, »Mladinski list«, glasilo mladinskih oddelkov S. N. P. J. v Chicagu. Sedanji urednik je Andrew Kobal, cerkljanski rojak. Do l. 1927 ga je urejeval belokranjski rojak Jakob Zupančič. List vrši velevažno nalogo med našo mladino v Ameriki.

Slovenska narodna podporna jednota v Chicagu je spoznala, da je za Slovence v Ameriki mladinsko vprašanje skoraj najvažnejše. Ulica, šola tovarišija, delavnica mladino amerikanizirajo. Iz mladih Slovencev doraščajo angleški Američani. Stariši ne utegnejo paralizirati teh vplivov in ohraniti v mladini vsaj toliko slovenskega duha, kolikor je v danih razmerah sploh mogoče. Pa tudi sami so preveč pod vplivom istih okoliščin. Kaj naj jih ohrani maternemu jeziku? Edinole čitanje slovenskih knjig in časnikov. Zato se je tedaj osnoval »Mladinski list«, ki je na pol slovenski, v drugi polovici pa angleški pod imenom »Juvenil«. V angleškem delu se opisuje naša mila slovenska domovina, nje lepota in nje zgodovina. Tu se objavljajo prevodi slovenskih pesmi in povesti ter pouk v slovenščini. Zeleti je le, da bi se ta našim rojakom onstran Atlantskega oceana prekoristen list dovolj razširil, postal vsaj štirinajstdnevnik in prinašal kar najboljše gradivo.

Razen klerikalnih listov »Ameriškega Slovenca« in »Ave Marije« ter dr. Plešetovega »Našega Doma«, ki se tiskajo v neunijskih tiskarnah, se vsi ostali časniki tiskajo v unijskih tiskarnah. Lastne tiskarne imajo »Glas Naroda«, »Ameriška Domovina«, »Amerikanski Slovenec«, »Naš Dom« ter SNPJ - torej imajo naši rojaki v Ameriki 5 tiskarn. So to

* Podroben pregled slovenskega časopisja v Ameriki je izšel v 25. številki »Življenja in sveta«, str. 669—671. — Uredništvo.

skromna podjetja, ki delajo zgolj za lastno potrebo. Največja je tiskarna »Slovenske narodne podporne jednote«. Nekatero tiskarno sem si ogledal; so pač ogledalo razmer.

Vsebinsko je med dnevniki najboljša »Prosveta«. Ima največji uredniški štab in je sploh gmotno najbolj podprta. Uredniki imajo plačo po 50, 48, 42 in 40 dolarjev na teden, t. j. mesečno približno od 8960—11.200 Din. Uprava je prvovrstna. Vodi jo vipavski rojak Filip Godina, mož izrednih upravniških sposobnosti, ki je hkrati tudi tiskarniški vodja. Kajpak, noben slovenski dnevnik se ne more meriti z dnevniki čeških ali nemških Američanov, kamo-li s samimi ameriškimi dnevniki. Vendar se mi zdi, da se slovenski listi v Ameriki stalno izboljšujejo. Napaka je, da jih je preveč. Ko bi se sorodni sporazumeli med seboj

in združili, bi izhajalo manj listov, vendar pa bi bili lahko mnogo boljši in bi čitateljem več nudili. Po mojem prepričanju je problem ameriških slovenskih listov tudi naš jugoslovenski problem, ki ga bo treba resno vzeti v roke in pomagati našim rojakom onstran morja...

Ko sem si ogledal naše redakcije in tiskarne ter videl požrtvovalnost naših delavskih urednikov in tiste male peščice intelektualcev (n. pr. Vatro Grill), presojam drugače kot poprej ameriške slovenske liste in jih jemljem s precejšnjim respektom v roke. Pionirji so in Jugoslavija jih skoraj da niti ne pozna. Dobro bi bilo, če bi se organizacija slovenskih novinarjev spomnila svojih tovarišev onstran morja — pionirjev slovenskega tiska v naših ameriških kolonijah, navezala ž njimi stike in jim po možnosti pomagala.

Kratkovidnost in tuberkuloza.

Po raziskavanju zdravnika dr. G. Hirscha obstoji ozka zveza med kratkovidnostjo in tuberkulozo. Iz njegovega izvajanja posnemamo sledeče zanimive opazke:

Danes se splošno trdi, da se kratkovidnost bodisi podeduje bodisi pridobi s prenapornim gledanjem n. pr. s čitanjem in podobno. Če bi se kratkovidnost res podedovala, bi moralo biti v bodočnosti strahovito veliko kratkovidnih ljudi, vse polno pa bi jih moralo že zdaj opustiti čitanje, pisanje in risanje, da se ne bi oči preveč napenjale.

V resnici se podedujejo posebnosti telesnih form, barve, glasu in navad, dalje razne sposobnosti, slepota za barve, čezmerni prsti, nikdar pa ne bolezni. Sifilis in (redko) tuberkuloza se lahko nalezeta že v materinem telesu, nikakor pa se ne podedujeta od rodu do rodu.

Tisoče raziskanih primerov je pokazalo, da se noben otrok ne rodi kratkoviden. »Rodbinska« kratkovidnost je po mojem prepričanju posledica rodbinskega okuženja v mladosti. Punčica se iz bolezenskih razlogov izredči, zadaj pa se stegne. Vzrok je iskati v sledečem: Zadešnja polovico punčice oskrbuje s krvjo majhen, zaključen žilni sistem. Dovajanje krvi vodijo posebna živčna vlakenca, ki tesno obdajajo te žilice in jih store

ožje in širše. To je podobno, kakor naša koža pod nervoznimi vplivi, bodisi zardi (razširjenje krvnih vlakenc) bodisi prebledi (zoženje krvnih vlakenc). Če živci, ki imajo vlogo uravnavanja krvnega dotoka, zaradi kakega strupa ohromijo, tedaj nastanejo motnje, katerih posledica je že omejeno razširjenje zadnjega dela punčice. Zaradi tega pa postane oko kratkovidno.

Strup, ki se najčešče loti mladih oči, poteka iz tuberkuloznih žlez. Na očeh, ušesih, koži, nosu in žlezah se pojavijo znani bolezenski znaki, ki imajo skupno ime «skrofuloza». Ta bolezen je vsakomur znana.

Da so v kratkovidnem očesu res taki toksini, se lahko dokaže na neposreden način: namreč s tako zvanim tuberkuloznim poizkusom. Popolnoma zdravim dojenčkom se je vbrizgala večja količina tuberkulina. Ni se opazil niti najmanjši odziv. Kratkovidne osebe reagirajo že na prav nezatne vbrizge. Najprej občutijo bolečine okrog oči, zlasti «zadaj», nato pa se pojavi čisto nepričakovano dva ali trikratno izboljšanje vida. Glavobol, nespečnost in drugi «nevrastenični» znaki izginejo, čeprav doslej ni nihče mislil, da bi utegnili biti v zvezi s tuberkulozo. To šo zdaj dognali tudi drugi zdravniki, vendar vidijo oficijelni krogi v našem izsledku zmoto. Morda se

bodo prej ali slej udali. Mnogim trpečim ljudem bo na ta način pomagano. Dognal sem v sto in še več primerih, da pri marsikaterem kratkovidnem človeku zadostuje, če se vriba v kožo par kapljic razredčenega tuberkulina. Pri nekaterih sem imel uprav presenetljiv uspeh.

Vendar lahko kljub temu ta ali oni ugovarja, češ, da je moje opazovanje holezenskih pojavov napačno. Zato bom podprl svoja izvajanja s statističnimi podatki, ki potrjujejo zvezo med kratkovidnostjo in tuberkulozo.

Na Švedskem se že nekaj desetletij preiskujejo abiturijenti vseh učnih zavodov glede morebitne kratkovidnosti. Na podlagi teh raziskavanj je objavil

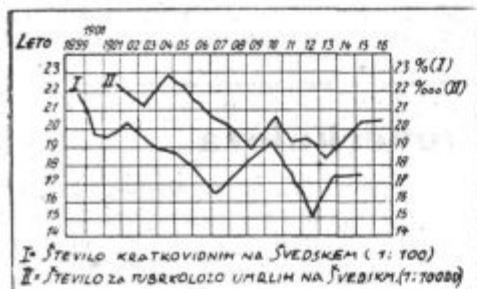

Diagram o razmerju med kratkovidnostjo in umrljivostjo za tuberkulozo na Švedskem (l. 1899—1916).

prof. Ask v Lundu primerjalne diagrame, ki jih tukaj reproduciramo (glej diagram I). Preskrbel sem si iz Švedske statistiko umrljivosti za tuberkulozo (diagram II) in opazil presenetljivo dejstvo, da oba diagrama nekako do 15. leta starosti tečeta skoraj vzporedno. Ali je to zgolj naključje? Tega ne bo mogel nihče trditi, zakaj noben drug bolezenski diagram ne kaže te sličnosti. Iz tega sledi za me sledeče prepričevalno dejstvo:

Ker število smrtnih slučajev za tuberkulozo zavisi od težkega stanja infekcije, število kratkovidnih pa proporcionalno temu raste in pada, tedaj

mora tudi število kratkovidnih zaviseti od težkega stanja infekcije.

Tega pa se nikar ne ustrašimo. V civiliziranih deželah je tuberkuloza že tako razširjena in splošna, da se skoraj vsak izmed nas že v mladosti okuži z njo, večina pa se celo že precej dobro imunizira. Pri neomikanih narodih in opicah je drugače. Če Eskimo, afriški zamorec ali opica pridejo v našo sredino, zbole kmalu za tuberkulozo in tudi naglo umrjejo, to pa zaradi tega, ker niso imeli nikdar poprej opraviti z jetičnimi bacili.

Na zelo zanimiv način se potrjuje ozka zveza med jetiko in kratkovidnostjo pri jelenjadi in govedu. Francoški in angleški očesni zdravniki so dognali, da te živali niso kratkovidne, dokler so v svobodi ali na pašnikih; njih potomci v zverinjakah in hlevih pa postanejo kmalu kratkovidni. Dr. Motais misli, da je krivo to, da je njihov vidni krog zožen na najbližje okoličino, zlasti če so v hlevu na kratko privezani. V resnici pa je pri teh živalih kakor pri ljudeh: v prosti naravi se niso mogle okužiti z jetiko, v človeških seliščih — v hlevih — pa jo kmalu nalezejo.

Iz mojih izvajanj se lahko sklepa sledeče: Kratkovidnost ni niti dedna niti pridobljena zaradi prenapornega gledanja. Zdravnik, ki jo hoče preprečiti, naj pobija predvsem težko tuberkulozno infekcijo. Posebno priporočljivo je, če se že v zgodnji mladosti, ko je bolezen v začetnem štadiju, zdravi s tuberkulinovo kuro.

★

Kakorkoli zgornjih izsledkov dr. Hirscha, tudi po njegovem lastnem priznanju, ni sprejela zdravniška veda kot dognana dejstva in jih moramo zlasti lajiki smatrati le kot domnevo, mislimo, da so dovolj interesantni za vsakega našega čitatelja, ki ga ti problemi zanimajo.

Če bi bila stara 16 let . . . Tri Angležinje o dekliški vzgoji.

«London General Press» je stavila trem odličnim predstaviteljicam angleškega ženskega sveta lady Philipp Gibbs, lady Buckmaster in lady Tronbridge vprašanje: Kaj bi storili, če bi

bili stari šestnajst let? Odgovori so zelo zanimivi in hkrati značilni za duševno nastrojenje modernega ženstva zlasti glede na njegov odnos nasproti sodobnemu feminističnemu gibanju.

Lady Philipp Gibbs,
soproga znanega angleškega romano-
pisca in časnikarja sira Philippa Gib-
bsa, tudi sama sotrudnica številnih
revij.

Če bi bila zopet šestnajst let stara, bi me sigurno navdajala strastna že-
lja, da bi postala nezavisna, nikakor
pa ne, da bi se prej ko mogoče omo-
žila. Posvetila bi se učenju, da bi si
lahko sama služila kruh. Šele v 28. ali
30. letu bi se poročila z deset ali pet-
najst let starejšim možem, ki bi pri-
stal na to, da izvršujem še nadalje svoj
vsakdanji poklic.

Celo danes je malo ženâ, ki si lahko
uredijo življenje čisto po svoji volji.
Če primerjamo njih število s številom
ženâ - gospodinj, tedaj prve uprav iz-
ginejo. Ako so žene-gospodinje briht-
ne, lahko tudi v tem pravcu napravijo
«karijero». Saj ni treba, da bi bile v
gospodinstvu žrtve razmer, bitja brez
lastne volje. Na splošno pa je ženâ-
gospodinja vendarle sužnja življens-
skih malenkosti. Te malenkosti, drob-
ne vsakdanje skrbi, zahtevajo toliko
časa in misli, da se jih ne more gos-
podinja nikdar popolnoma iznebiti.

Žena, ki prosto razpolaga s svojim
časom, bi si morala preskrbeti delo,
ki bi jo lahko preživljajo. Boljše je, če
ostane kratkokrilka, kakor da utone v
malenkostnem ozkosrčnem svetu, kjer
ji postane razum brezbrizen nasproti
veliki življenski razgibanosti. Žena,
ki ji ni treba skrbeti za 365 kosil na
leto, je lahko, če ima enake pogoje,
živi v isti sredini, uživa enako vzgojo
z enakimi možnostmi, enakovredna
moškemu.

*In vendar ostani ženska predvsem
ženska!* Šestnajstletno dekle naj se
pripravlja za svoj pravi poklic: za
ženstvo. Možje in samo možje so sre-
dišče rodbine. Tako je bilo in bo zme-
rom na svetu. Nekdo bo vedno moral
skrbeti za drobne življenske potrebe.
Ta nekdo bo slej ko prej žena!

Lady Buckmaster
je soproga barona de Cheddington.
Tudi ta deluje kot pisateljica. Najbolj
je zaslovela po romanu «Palestina in
Pamela».

«Si la jeunesse savait! Si la vieillesse
pouvait!» Tega reka se moram vedno
spomniti, ko vidim, kako nevoščljivo
srečujejo stari ljudje neskrbno, zme-
rom veselo mladino. Kaj bi storila, če

bi bila šestnajst let stara? Prvo bi bi-
lo, da bi se ravnala natančno po zdrav-
stvenih pravilih. Videla bi v sebi ču-
dežen stroj, ki ga moram nadzorovati
in varovati. Nato bi se potrudila, da
bi si pridobila kar najboljšo splošno
izobrazbo, pa tudi poznavanje kake
specialne stroke. Preveč ekzistenc se
uniči zaradi tega, ker si ljudje ne iz-
berejo pametnega dela. Samo delo
nam daje pravico do obstoja in notra-
nje zadovoljstvo.

Starejše ženske gledajo z nekako
zavistjo današnja dekleta, ki imajo
mnogo večje možnosti in ki so veliko
bolj svobodna kot so bila dekleta v
prejšnjih časih. Danes jih ne utesnju-
jejo visoki ovratniki in do petâ sega-
joča obleka. Lahko gredo kamorkoli
in ob vsakem času, če treba, tudi sa-
ma; ako imajo moškega prijatelja, ne
nastane zaradi tega škandal. Prosto
jim je, da si same služijo vsakdanji
kruh in njih poklic jim je bolj na čast
nego v ponižanje. Priporočila bi sle-
hernemu dekletu, da se loti tega ali
onega poklica, in če že poklica ne, pa
naj ne trati časa v nemar, ampak naj
se posveti kakemu delu, ki bo dostoj-
no izpolnilo življenje in koristilo člo-
veški družbi. V naših dneh so skoraj
vsi poklici tudi ženskam odprti. Sle-
herna ženska pa bi morala biti hkrati
tudi *mojstrsko izvežbana v vseh hiš-
nih opravilih in v vzgoji otrok, zakaj
to je in ostane najvažnejša ženska na-
loga.*

Če bi bila šestnajst let stara: potru-
dila bi se, da bi si pridobila popolno
moč nad seboj in da bi se vzgojila
za red. Skušala bi si ustvariti moder
življenski nazor in notranji stik z res-
ničnim življenjem. Vzlic vsemu pa ni-
sem niti danes izgubila naravne veselost
in življenske brezbriznosti, čeprav
sem doživela že šestdeset pomladi. Če
smo dovolj previdne in modre, nam ni
treba uživati življenja samo za mladih
let, marveč ga lahko srebljamo poži-
rek za požirkom vse do pozne starosti.
Največja žaloigra med žaloigrami je
pač ta, da bi se dala večina življens-
skih tragedij preprečiti.

Lady Tronbridge
je soproga kapitana sira Thomasa,
avtorica številnih romanov in novel in
redna sotrudnica odličnih angleških li-
terarnih magacinov.

Če bi bila postala spet šestnajst-
letno dekle in stala na križišču nešte-

tih poti v bodočnost, ali bi si bila zopet izvolila tisto življensko pot, ki sem hodila po nji v svojem sedanjem življenju? Ni lahko odgovoriti na to vprašanje, zakaj svet se je medtem zelo izpremenil. Celó žene, ki so danes stare trideset let, se spominjajo, da so bile še za njihovih mladih let ženske, ki so se posvetile kakemu poklicu, vsaj v višjih krogih izjeme, medtem ko je v naših dneh postalo to pravilo. Takrat je vzgoja deklet iz «boljših hiš» poznala samo dvoje: ali zakon ali pa samostanska osamelost.

Priznati moram, da sama po dobroti svojih za tisto dobo pogumnih starišev nisem bila deležna usode svojih vrstnic. Meni so dali že za mladih pogumetniško vzgojo, ki je bila v skladu z mojimi nagibi. Vzlic temu pa bi si bila danes, če bi spet stala v življenju kot 16 letno dekle, izvolila drugačno življensko pot.

Za moje mladosti so vsi na moč častili «božanstvo», ki se imenuje «ta-

lent». Splošna vzgoja in izobrazba je imela podrejen značaj. Morala sem si vse to šele pozneje pridobiti. Zato bi priporočila starišem šestnajstletnih deklet — in to storim tem lažje, ker sem sama mati — da naj skrbé predvsem za to, da bodo imele njihove hčerke splošno izobrazbo. Le-ta je najboljša podlaga strokovni izobrazbi. Zlasti naj se polaga velika važnost na učenje jezikov. Pripravljajmo mlada dekleta počasi tudi na življensko resnobo; nikar ne dovolimo, da bi se v njih vkoreninila abotna misel, da človek živi tako kot v romanih. Na taki podlagi bo obrodila morebitna nadarjenost tem obilnejši sad.

Tako govorim zaradi tega, ker nisem več stara šestnajst let. Če bi res bila, ne bi najbrže počenjala vsega tega, ampak bi živela in se razvijala tako kot takrat, ko sem res bila šestnajst let stara.

Ost.:

Z mojimi očmi . . .

II.

Od juga — k severu.

Zdaj, ko sem preludij končal, sedem v vlak... In ker že dolgo nisem bil tamkaj in ker pot »skozi pelje«, pa se ustavim v staroslavnem Dunaju. Da pregledamo, kako se ondi sučejo zadeve in ali je vse v redu in lepo...

In če pride človek tako-le po dveh letih spet v te znane ulice, mu je nekam čudno: greste po cesti in na mah občutite vso nesolidnost, življensko nemoč tega velikega mesta, ki ne ve, za kaj prav za prav stoji, — komu v korist... A mesto še gre — zato pa ljudje! Prestali so boje, revolucije, težke dni, ki jih je narekovala volja usode, da Dunaj ne bodi več centrum, da naj ne vodijo vanj vse ceste. — Pa se dunajski meščan le ni poboljšal — ni še spoznal, da je odklenkalo starim časom s Franceljnom, s kočijami in dajčmajstrsko muziko ob eni popoldne na dvoirišču dvorca...

Zato je današnji Dunaj — velik »švindela«!... Efektiven, ker se kaže takega, kakršen v resnici ni več, ker v vsem leži nemoč in židovstvo... Saj je res: tramvaji teko in tisoči avtomobilov tro-

bijo. »Wien und die Wiener« vabi goste v razstavne prostore... vse skupaj pa je vendar le surogat nesposobnosti in propadanja.

★

Teatri... kabareji... revije... Bil je Dunaj teatersko mesto in je zalagal z robo vso Evropo. Kar se je obneslo na dunajskih deskah, je dobilo marko »Made in Vienna«, pa je šlo po svetu nekritično kot prvovrstno blago. Ko so se razmere izpremenile in so provincijalni odri pričeli hoditi sami svoja pota, se je pokazal Dunaj doma nesposobnega... Ne, ne, oprostite, ne nesposobnega, zakaj prominentnih igralcev ima Dunaj več kot jih potrebuje, toda Dunajčan se je izdal, da mu ni za nič drugega kot za plehkost... Tu ni besede o lahki komediji, o večeru, ki ga prebije človek z zdravim smehom — ne, o neumnosti, gluposti, tepčarski in klovnski šali na odru je beseda... Ali pa o cenenih solzah za dva in pol šilinga...

Ostane le še Reinhardt v Josephstadtu in pa Burgtheater. Obe gledališči delata sicer kompromise med umetnostjo in blagajno, vendar držita nivô v vsem: v

komadih, igralcih, inscenacijah in publiki. — Reinhardt igra: Langerjevo »Periferijo« v delno predelani obliki — a le malo... Konec je nov... Franci ne ubije Anči... Prav je tako, delo je tako samó pridobilo... Interpreti Thimig Hermann, Dagni Servaes in sodnik Sokolov so kar prvovrstni, čudoviti... Kako čudno: ni ga našel Reinhardt med sto in sto igralci interpreta za figuro sodnika, za figuro, vzeto iz kabinega Dostojevskega... Pa je šel in izposodil Rusa Sokolova... Njegova prva vloga na nemškem teatru je to — a nepozabna genialna kreacija...

V foyeru teatra srečam zvečer damo, zavito v lahno poletno boo... Pa pogleda, se obrne, enkrat in še enkrat... Pa storim jaz isto, stopim za njo. In ona iztegne roko, pa reče: »Zdravstvuj-te!« Torej pozdravljena, Helena Polevickaja! In zdaj vprašanja: Kaj dela, kaj počnem jaz, kaj njen soprog dr. Schmidt... Da ostane na Dunaju, da režira njen soprog pri Reinhardt »Damo s kamelijami« in da igra ona Violletto. Torej! Prva vloga na nemškem odru... Zdaj ko pišem te vrstice, je za njo že krst in pa uspeh je odkril novo rusko igralko nemškemu odru... Vsevo horošavo!

Isti večer na Josephstädterici! Premijera Italijana Luigija Chiarellija »Maske und Antlitz«. Zanimivo modno delo, ki govori, da so Italijani s Pirandellom dobili šolo, da imajo dovtip, a ne humorja. — Vprizoritev komada, ki se imenuje groteska, je pogrešna, razen enega, igrajo negroteskno.

Burgtheater odbija z »Adamom in Evo«, komedijo ameriškega izvora, svojo poslednjo premijero za to sezono... Zunaj po cestah Franzensringa je toplo in ob večerih diši iz Volksgartna po akacijah... Ob takih večerih imajo du najski Adam in Eve na tihih klopčah več duhovitosti, predvsem pa več življenske upravičenosti, nego ta ameriška roba, že stokrat preizkušena po raznih avtorjih — pa še vedno iskana...

Ljubljenec Dunajčanov Klitsch nastopa v Volkstheatru kot komponist Bruckner v kompanjonskem kiču »Der Musikant Gottes« in je to za Dunajčane sto procentni užitek...

Vsepovsod drugod opereta, revija, senzacija, Lindbergh, razstave...

Da, razstave! Ker smo že tu, se ustavimo v Messe Palastu... Nakratko: Velika prodajalna, samo da nosi ime »Wien und die Wiener«. Kabina, sobica, dvorana — povsod roba na prodaj. In v vsaki kabini je razstavljen znameniti dunajski »das süsse Mädel«... Ta sladki deklič je kratko pristrižen, ima prekrižane noge in rešuje križanke... V eni teh kabin razgovor: »Freulein Gina, ich brauche einen Nebenfluss der Donau mit vier Buchstaben«... Torej križanka... Vsa razstava je križanka — križajo se pogledi, računi in lepo vzbočena kolena v svilenih nogavicah... Ko se vračam mimo križarice, ji šepnem: »Save« — Ona se zasmeje in reče: »Richtig, danke...« Tako popotnik! Razbremenjuj glave kratko pristrižene, o katerih še ni reči, da bi morale imeti vodene možgane...

Neko nedeljo... Dopoldan... Pred votivno cerkvijo tisoči ljudi. Bandera, standarte, cilindri in kostumi... Lire. Ne, pasja noga, ne valuta — staroslavni znaki pevskih grl... Par tisoč jih je, grl namreč. Z muzikami, s paži, s pisanimi trakovi in zelenimi obrštajerskimi klobuki... Vse je važno, imenitno, v pričakovanju... Trabanti na konjih že s težavo kroté svoje iskre vrance... Naokrog radovedneži. In jaz... Potem se zgodi... Zgodi se, da pride pričakovano iz portala votivne cerkve, ima dolg talar in stopi v kočijo... Muzike zaigrajo, vrance poskočijo... Pa je na tem svetu tako, da vlada poleg človeške volje še vselej del nebeških sil, pa je tako, da človek ne ve, kdaj izkaže dovolj spoštovanja in kdaj premo... Pričakovano je prelat Seipel. In ker je spoštovanja očitno premalo, potegne iz hip sapica, ne, to je bil že veter — prav za prav je bil čisto dostojen vihar — kajti ves trg je v enem samem trenutku izpremenil v cirkus... par sto ljudi dirka za svojimi klobuki. Zastavončše se bore ljuto proti nenaročnemu efektu plapolajočih bander... Na tem mestu še o staroslavni dunajski dobrosrčnosti: I moj klobuk se je zasuka! v ples... i jaz hitim za njim... pa mu pride nasproti star Dunajčan, ga ujam z nogo in drži z nogo, da pridem jaz, in reče: »dass Sie nicht laufen brauchen«. Pogledam ga, Dunajčana, ki se drži tako dobrodušno, in pogledam klobuk, pa vidim, da je ž njim taka reč, da ne bo več pokrival moje odlične glave... Da, da,

tako je, če se sreča posvetna gosposka z višjimi silami...

★

Eno mojih lepih poglavij sem namenil dunajskemu policaju... Pred leti — dnevnik sem — sem rekel, da je ta policaj imeniten... Danes redigiram svoje mnenje in izjavljam: v pomanjkanju zabave, dovtipa, se je rodilo nekaj — in to nekaj je dunajski policaj. Ni na Dunaju več zvenceh ostrog kavaleristov, ne bridkih sabljic lepih lajtnantčkov — za-

to je pa policaj... Lajtnant je dobil trabanta. Dobil je kopijo, mizerno karikaturu z dolgo svetlo sabljo in, o komedija, o norost, s kotleti in imenitno zavihanimi brki. In ta obrkana in okotletena bitja stoje na vogalih in gledajo vase zaljubljeno, muštačno zavihano in imajo v rokah ravnilo... Belo ravnilo za kazanje smeri... O brke, o ravnilo... Po četrtr ure sem utegnil stati na Schottentor pri Albrechtsrampi in Bellariji — pa sem vedno iznova bral v tem živem humorističnem listu nove dovtype..

Dr. V. T.:

V kninskem muzeju.

Knin, središče zagorske Dalmacije, leži ob progi Ogulin - Split, kake štiri ure vožnje z brzovlakom od Splita. Mesto se razprostira deloma ob desnem bregu Krke, deloma ob strmem, skalnatem griču, na katerem so razvaline stare kninske trdnjave. Na vzhodu mesta se širi rodovitno Kninsko polje, ki ga obdaja deloma obraslo, deloma golo gorovje. V ostalem je vsa okolica hribovita. Mesto in okolica sta izredno slikovita. Knin ima okoli 1500 deloma katoliških deloma pravoslavnih prebivalcev.

Knin je prastara naselbina, ki je obstajala gotovo že v predzgodovinski dobi, kar nam izpričujejo izkopine iz kamnite dobe. Za časa Rimljanov je bila tu važna postojanka. V srednjem veku so stolovali v Kninu razni hrvatski knezi in kralji. Grad se omenja že v 8. stoletju po Kr. V 16. stoletju je imel veliko vlogo v bojih proti Turkom. Utrdbe so še dandanes dobro ohranjene. Tik pod trdnjavo stoji sedaj majhen muzej z rimskimi izkoplinami. Nekaj spomenikov so odnesli Italijani, ko so po preobratu l. 1918/19 zasedli mesto. Največja znamenitost mesta pa je »prvi muzej hrvatskih starina«, ki ga je ustanovil leta 1887. znameniti arheolog fra Lujo Marun. Častitljivi sivolasi redovnik, naš drugi don Franjo (Bulić), upravlja še sedaj z mladeniškim navdušenjem svoj muzej, ki se nahaja v tistem poslopju sredi mesta. Ta muzej hrani najstarejše spomenike hrvatske zgodovine in hrvatske narodne umetnosti. V prtljčju so shranjeni ostanki cerkvenih in deloma tudi posvetnih zgradb raznih hrvatskih knezov in kraljev od 9. do 12. stoletja, tako na pr.

Vojnimira, Tomislava, knezov Šubičev (poznejših Zrinski - Frankopanov) itd. Posebno zanimiva je ornamentika teh spomenikov. Ohranila se je do današnjih dni v narodnih vezenah in nošnjah ter v zlatarski umetnosti Hrvatske, Dalmacije in Bosne. Občudovanja vredna je mnogoličnost teh okraskov. Tu vidiš vklesane umetno spletene kroge, tam zopet različne ravne in vijugaste križajoče se trakove; tam zopet rosete, zvezde, posnetke cvetlic itd. Poleg tega se nahajajo tu interesantni latinski napisy z neobičajnimi črkami, ki nam pričajo, da je ustanovil ta ali oni knez cerkev ali samostan. Na mnogih spomenikih vidiš simbole krščanstva; križ v narodni ornamentiki, pava, golobe, palmove vejice itd. Večkrat so uporabljali umetniki rimske spomenike, ki so jih našli. Tako so se ohranili na nekaterih spomenikih ostanki dveh različnih kultur: antične in naše najstarejše narodne.

V prvem nadstropju so razni nadpisi, orodja, posode, nakit in bogata zbirka novcev. Posebno važen je nabožen nadpis v glagolici iz 10. ali 11. stoletja. Doslej se je namreč splošno mislilo, da je najstarejši nadpis te vrste znamenit spomenik, ki se nahaja v cerkvi sv. Lucije pri Baški na otoku Krku. Novejša raziskavanja pa so dognala, da je kninski spomenik za par desetletij starejši. Lončeni, na vreteno izdelani lonci nimajo običajno nikakega okraska; le na nekaterih posodah opaziš preproste črte. Bogata je zbirka starega narodnega nakita. Poleg senčnikov se nahajajo tu različne zapestnice, verižice in prstani, deloma z udelanimi kamni. V numizmatičnem oddelku vidiš

številne rimske zlate, srebrne in bakrene novce. Še interesantnejši pa so mnogi brahteati (novci) raznih hrvatskih vladarjev in dalmatinskih mest. Poleg tega hrani muzej lobanje iz najstarejše hrvatske zgodovine, razne slike in florise, ki se nanašajo na Knin in okolico itd. Seveda se v teh informativnih vrsticah ne da natančneje opisati posamezen predmet.

Kninski muzej je edin muzej te vrste v naši državi in mogoče na vsem svetu, ker se peča skoraj izključno te s proučevanjem najstarejše preteklosti Hrvatov. Največji še živeči umetnostni zgodovinar Strzigowsky, profesor dunajskega vseučilišča, ki je na svojih študijskih potovanjih obiskal vse znamenitejše zbirke sveta, trdi, da je kninski muzej nekaj izrednega in da spada med največje in najlepše zbirke, ki jih je videl.

Muzej je last muzejskega društva v Kninu, ki izdaja tudi odlično urejeno revijo. Časopis izhaja večkrat na leto in stane letno 140 Din. Sodelujejo naši najboljši znanstveniki kakor fra Luj Marun, ravnatelj drž. muzeja v Splitu dr. M. Abramič, ravnatelj muzeja v Zagrebu dr. Hoffiler, konservator dr. Stele, prof. dr. Lud. Hauptmann, dr. Karaman, Mantuanj in drugi.

Kakor vsa ostala taka društva v naši domovini, se mora tudi muzejsko društvo v Kninu boriti z velikimi težkočami. Članov oz. naročnikov revije je malo, državne in oblasne podpore so neznatne, občina pa se za muzej ne briga, ker je občinski zastop pravoslaven (srbski), medtem ko je društvo katoliško (hrvatsko). Seveda nima društvo nikakih političnih ali verskih tendenc. Njegova naloga je edino te proučevati znanstveno preteklost hrvatskega dela našega troedinega naroda in vzbujati tako najčistejšo ljubezen do naše skupne domovine. Zato bi bilo želeto, da se tudi slovenska javnost zanima za to društvo in njegov muzej. Če vodi pot naše slovenske letoviščarje in turiste mimo Knina, naj se ustavijo v tem mestecu vsaj do prihodnjega vlaka in si ogledajo ta znameniti muzej. Ne pozabimo, da je hrvatska zgodovina tudi naša zgodovina.

Letos praznuje kninski muzej 40-letnico svojega delovanja, zato mu posvečamo te vrstice. Društvo lahko z upravičenim ponosom zre na svoje dosedanje delovanje. Želeti bi bilo, da bi

imelo v bodoče več sredstev, da poglobi in razširi svoja raziskavanja o hrvatski srednjeveški zgodovini.

Beleške.

V davnih, davnih časih, ko še ni bilo človeka in še ni nastopila niti ledena doba, je živela na svetu čudna, za današnje pojme malone fantastična žival, ogromni dinosaver. Ljudska domišljija ima o njem raznolike predstave; konkretno ga nihče ne pozna, kajti približno njegovo podobo si je mogoče kvečjemu skonstruirati na podlagi okamenin, ki so se doslej našle v zemlji.

Pred kratkim se je vrnil iz Angleške Vzhodne Afrike raziskovalec F. N. H. Miglod. Napisal je za «Natural History Magazine» obširno razpravo, v kateri sporoča o svojih zanimivih najdbah na afriškem terenu. V okolici jezera Tanganika je naletel na nepričakovano bogato najdišče dinosavrovih kosti. Eno samo okostje je bilo tako ogromno, da je zahteval njegov prenos 80 nosačev. Učenjak ni bil v stanu spraviti kosti vseh živali na varno; polastil se je samo najlepših eksemplarjev, katere bodo prepeljali sedaj na Angleško.

Miglod skuša tudi razložiti dejstvo, kako je mogoče, da je toliko živali obležalo na enem mestu. Verjetno je, piše naravoslovec, da je tekla mimo kraja, kjer so se našle kosti, mogočna voda. Reka se je izsušila in je izginila s površja zemlje; kosti pa so ostale ter se malone nakopičile v ogromno piramido. Naravoslovcem in geologom se nudi sedaj možnost, da raziskujejo okolico Tanganike in objavijo strmečemu svetu zaključke, katerih doslej še ni storila zdrava pamet nobenega človeka.

Listnica uredništva.

POPRAVI!

V 35. številki sta bila pomotoma zamenjana naslova pod mozaikoma Justinijana in Teodore. Naslov pod sliko na str. 820 bi moral biti na str. 822, naslov na tej strani pa pod sliko na str. 820.

○ ○ ○

I. G. Mozirje. «Nekaj misli o sportu» bomo priobčili ob prvi priliki.

P. V. B.

Francoščina za samouke.

Metoda jezikovnega pouka na praktični podlagi.

30

¹ (memāto)	spominski znak
² (a-iün)	mesec, luna
³ (solis) m.	solnce
⁴ (love) m.	vzhod
⁵ (kat-rœr-sŷk)	ob 4. uri, 5. min.
⁶ (kuše) m.	zahod
⁷ (fet) ž.	slavnost; god
⁸ (swete)	žetif, voščiti
⁹ (eli)	Elija
¹⁰ (la-tā)	čas; vreme
¹¹ (kil-dwa-fer)	ki se mora narediti
¹² (režjō) ž.	vremenska napoved
¹³ (parizjē) ž.	pokrajina, okolica
¹⁴ (vā) m.	pariška
¹⁵ (variabl) m. in ž.	m. parisien (parizjē)
¹⁶ (febl) m. in ž.	veter
¹⁷ (nœrdœst) ali (nœrst)	(variabl) m. in ž. spremenljiv, -a
¹⁸ (dœminā)	(febl) m. in ž. slab, -a
¹⁹ (sjal) m.	(nœrdœst) ali (nœrst) severovzhod[ni], -nik
²⁰ (nūlažō)	(dœminā) prevladujoč
²¹ (eklersi) ž.	(sjal) m. nebo
²² (mem) m. in ž.	(nūlažō) oblačen
²³ (tœperatūr)	(eklersi) ž. jasno mesto na oblačnem
²⁴ (œta) m.	nebu
²⁵ (südwœst)	(mem) m. in ž. isti -a
²⁶ (dœvnā)	(tœperatūr) temperatura, toplina
²⁷ (trœ)	(œta) m. stanje
²⁸ (kœlk)	(südwœst) jugo-zapad[ni], -nik
²⁹ (z-avœrs) ž.	(dœvnā) postajajoč
³⁰ (u)	(trœ) postati
³¹ (œrāž) m.	(kœlk) zelo
³² (epar)	(z-avœrs) ž. nekateri, -e
³³ (sœsibœmā)	(u) nalivi, plohe
³⁴ (stasjœnr) m. in ž.	(œrāž) m. nevihta
	(epar) raztresen
	(sœsibœmā) občutno
	(stasjœnr) m. in ž. stalen.

Razlaga.

24.) Les quatre points cardinaux.

(le - katr - pwŷ - kardino)

[4 točke glavne]

Štiri strani sveta.

le nord	(nœr)	sever	okrajš.	N
le sud	(süd)	jug	"	S
l'est, m.	(œst)	vzhod	"	E
l'ouest, m.	(wœst)	zahod	"	O

Enako kot v slovenščini so tudi v francoščini štiri strani sveta moškega spola.

36.

Fabrique-t-on¹ encore² de faux³
billets de banque⁴ français⁵
en Hongrie⁶?

BUDAPEST⁷, 15 juillet. — L'Agence⁸
télégraphique hongroise⁹ communique¹⁰
la note¹¹ suivante:

„Dans la caisse¹² d'une banque de
Budapest on a trouvé un faux billet
de 1.000 francs. La Banque nationale¹³
a ouvert une enquête¹⁴ rigoureuse¹⁵
pour établir¹⁶ la provenance¹⁷ et l'ori-
gine¹⁸ du faux billet unique¹⁹.“

„La police²⁰ a ouvert également²¹
une instruction²².“

(Quotidien, 16. 7. 1927.)

¹ (fabrik-tō)	ali se izdeluje[jo]?
² (fabriquer (fabrike)	izdelovati
³ (œkr)	še
⁴ (fo)	napačen, potvorjen, ponarejen;
⁵ (fausse (fos)	ž. fausse (fos) listki od banke = bankovci
⁶ (frœs) m. francoski ž. française (frœsœz)	
⁷ la Hongrie (la-ōgri)	Ogrska, Madžarska
⁸ (büdapest)	Budapešta
⁹ (lažœs)	urad, agentura
¹⁰ (ōgrwœz) ž.	madžarska
¹¹ m. hongrois (ōgrwa)	
¹² (kœmœnik)	javlja, priobčuje
¹³ (nœt)	beležka, opazka, notica
¹⁴ (kœs)	blagajna
¹⁵ (labœk nasjœnal)	Narodna banka
¹⁶ (œ-uvœr-œ-nœkt)	je otvorila preiskavo
¹⁷ ouvrir (œvrir)	odpreti
¹⁸ (rigurœz) ž.	stroga
¹⁹ m. rigoureux (rigurœ)	
²⁰ (œtablir)	utrditi, določiti
²¹ (œrvœnœs)	izvor, proizhod
²² (œrižin) ž.	izvir
²³ (ün'k) m. in ž.	edin
²⁴ (pœlis)	polcija
²⁵ (œgalœz)	enako, istotako
²⁶ (œ-nœstrœksjœ)	izobrazba; preiskava

